

Natalia Varenik. Philosophy of Myth. – Article.

Summary. The paper interpreted the concept of myth, reveals its multifaceted impact on society. The author makes a conclusion that in the modern social world is also a mythological consciousness, which is the breeding ground for all sorts of ideological products.

Key words: myth, mythological consciousness, the second generation of the myth, symbols, rule

УДК [165.241]+[159.96]:821

А.М. Васильєва,

аспірантка,

Бердянський державний педагогічний університет,

м. Бердянськ, Україна

ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНА КОНЦЕПЦІЯ ЕСКАПІЗМУ У ТВОРАХ «ДВІЙНИК» Ф. ДОСТОЄВСЬКОГО ТА «ЗАПИСКИ БОЖЕВІЛЬНОГО» М. ГОГОЛЯ

Анотація. У статті ставиться завдання розглянути специфіку інтерпретації теми божевілля в да-них творах. В результаті аналізу автор доводить, що у феномен безумства, як показує його Ф.Достоевський, – це втілення темних ірраціональних сил, які несуть людині загибель, це духовна смерть героя без надії на воскресіння. Герой «Записок божевільного» Поприщин в своєму божевіллі «не вичерпаний до кінця»: він може «вирватися з божевілля в поезію, в політ над світом». Божевілля героїв розглядається в філософському, соціальному, етичному, міфопоетичному, медичному аспектах.

Ключові слова: безумство, ескапізм, психодинаміка, я-екзистенція, шизофренія, мономанія.

Ставлення Ф. М. Достоевського до літературної спадщини М. В. Гоголя було складним. Дослідники вказують на вплив М. Гоголя на ранню творчість Ф. Достоевського і, разом з тим, на суперництво між Ф. Достоевським і М. Гоголем. П. Тороп писав про повість «Двійник» Ф. М. Достоевського: «...молодий Достоевський виростає з гоголівського напрямку і знаходить сам способи зв'язку з цією традицією» [37, с. 139].

З точки зору дослідниці О. Іоскевич, Ф. Достоевський не наслідував М. Гоголя, а свідомо відсилав читача до його петербурзьких повістей, в контексті яких ідея «Двійника» отримала глобальне звучання. Продовжуючи гоголівську лінію, Ф. Достоевський «починає там, де Гоголь зупинився» [27, с. 169], по-новому розставляючи акценти, ускладнюючи наративну структуру тексту.

Інше осмислення, у порівнянні з «Записками божевільного» М. Гоголя, у «Двійнику» отримує тема безумства.

Отже, метою статті є дослідження теми безумства у творах «Двійник» Ф. Достоевського та «Записки божевільного» М. Гоголя. У Ф. Достоевського безумство – це втілення темних ірраціональних сил, які несуть людині загибель, це духовна смерть героя без надії на воскресіння. Головний герой «Записок божевільного» Поприщин у своєму божевіллі «не вичерпаний до кінця»: він може «вирватися з божевілля в поезію, в політ над світом». Голядкіну «поезія божевілля» не дарована [13, с. 60]. Можливо через те, що його безумство не настільки трагічне, як безумство Поприщина, безнадійно закоханого в генеральську дочку; для Голядкіна одруження з Кларою Олсуф'ївною уявляється лише вигідною угодою. Спільною у божевіллі героїв залишається компенсаторна функція: «Особистість, залишаючись безсилою, вислизає зі своєї затурканості, зі своєї громадянської приниженості в мріяння, двійництво, безумство» [19, с. 29].

Предметом дослідження є тема безумства як форма ескапізму.

Об'єктом – твір «Двійник» та «Записки божевільного».

Автори докладно описують процес божевілья героїв. Однак розповідь у «Двійнику» ведеться від третьої особи – від імені анонімного нарратора. У «Записках божевільного» – від імені головного героя, в якому суміщені нарратор і герой-безумець. Дистанція між автором і героєм змінюється у міру поглиблення безумства героя. Первісне дистанціювання автора від оповідача-персонажа означає прояв реалістичної тенденції, а злиття голосу автора з голосом героя в останньому записі є реліктом романтичної тенденції. М. Гоголь робить спробу висловити шаленість персонажа на рівні мовної організації тексту за допомогою хіастичних конструкцій та особливостей датування записів.

Так, відображений у повісті процес поглиблення безумства Голядкіна можна розділити на кілька етапів.

Перший етап – «інкубаційний період» психічної хвороби Голядкіна (розділи I–III). У героя присутня схильність до роздвоєння особистості, що є симптомом душевної хвороби. Прикладом є внутрішній монолог протагоніста при зустрічі з Андрієм Пилиповичем: «Зізнатися чи ні? Або прикинутися, що не я, а хтось інший, разуче схожий зі мною, і дивитися як ні в чому не бувало? Саме не я, не я, та й годі!» [14, с. 113]. Голядкін відвідує доктора, що вказує на проблеми зі здоров'ям. Підвищена недовірливість героя, якому ввижаються змови, інтриги, зміцнює думку про те, що перед нами психічно нестійка особистість. Перед поїздкою в будинок Берендєєва герой нервує.

Другий етап – переломний момент у розвитку хвороби (глави IV–V). Коли його вигнали з дому Берендєєва, герой хоче втекти від самого себе, він змучений. Саме в цей момент з'являється його двійник, витівки якого надалі приводять героя до повного безумства.

З медичної точки зору, поява двійника пов'язана з розладом психіки і є одним з її проявів. Але двійник ні «нездійсненне марення», ні «миттєвий розлад уяви» [20, с. 144] Голядкіна. Він реально існує, його бачать Петрушка й чиновники. Разом з тим, в образі двійника Голядкіна-молодшого проявляється деяка подвійність: з одного боку він – «фантастичний двійник», з іншого – «прозаїчний чиновник» [16, с. 81].

Неоднозначне трактування, що ускладнює читачке сприйняття даного образу, отримує двійник і в устах самого пана Голядкіна: «Той, хто сидів тепер навпроти пана Голядкіна, був жахом пана Голядкіна, був соромом пана Голядкіна, був вчорашнім кошмаром пана Голядкіна, одним словом, це був сам пан Голядкін» [14, с. 146]. Така характеристика дає підстави деяким дослідникам вважати Голядкіна-молодшого «неіснуючим двійником» [31, с. 216], а всі пов'язані з ним події лише галюцинаціями людини, яка сходить з розуму [21, с. 13].

Третій етап – поглиблення психічного розладу героя (VI–XI). Наростання душевної хвороби героя описано в повісті з медичною точністю: спочатку Голядкін мучиться безсонням («Всю ніч провів він в якомусь напівсні, напівбдінні» [14, с. 184]), потім починає марити, пояснює появу двійника чаклунством «німкені одноокої» [14, с. 191]. Поступово герой втрачає здатність адекватно сприймати й оцінювати події, які відбуваються навколо нього. Так, сфабрикований двійником лист Голядкін приймає за лист від Клари Олсуф'ївни, знаючи, що цей лист принесли з квартири Вахрамєєва, де живе Голядкін-молодший.

Четвертий етап – остаточне безумство героя, який сприймає пляшечку з ліками за отруту. Розширюється коло ворогів, серед яких виявляється і Крестьян Іванович, який в останній главі відводить героя до божевільні.

У «Двійнику» виділяється ряд смислорозрізнавальних мотивів: мотив жінки, мотив таємниці, мотив маріонетки (ляльки), мотив біса. Мотив жінки є центральним у повісті. Володіння жінкою символізує для героя «Двійника» володіння владою та чітке визначення свого місця в житті. Мотив біса пов'язаний з образом песика, що ув'язався за ним, потім з образом двійника, підступи якого стають причиною божевілья героя. Герой сприймає доктора Крестьяна Івановича дияволом. Найявний традиційний для романтизму мотив таємниці пов'язаний з образом двійника й образом героя.

Важливий для розуміння специфіки інтерпретації теми безумства мотив маріонетки пов'язаний з образом Голядкіна. З наростанням безумства дії героя механізуються, а сам він перетворюється на фігуру, що повторює з волі автора певне коло рухів. Механізація зовнішніх рухів сигналізує про його

внутрішнє омертвіння, яке пов'язане з розумінням безумства як руйнівної сили, що підкоряє собі людину.

Звертаючись до традиційних для попередньої літературної традиції мотивів, які становили «оточення» теми безумства, Ф. Достоевський переосмислює ці мотиви. Спочатку мотив жінки був пов'язаний з темою любові, що знайшло відображення у творах А. Погорельського, М. Гоголя. У Ф. Достоевського любовний аспект мотиву жінки знімається. На перший план виходить проблема володіння жінки владою, посилюється розуміння жіночого образу як уособлення хронічної сили. Безумство наздоганяє Голядкіна не через любовні невдачі, а через втрату свого місця в соціумі. Мотиви біса, таємниці, маріонетки сприяють виникненню ореолу загадковості навколо теми безумства, підкреслюючи думку про незбагненність самого феномена, про взаємозв'язок його з інфернальними, таємничими, ірраціональними силами, що діють не тільки в соціумі, а й у світі та в самій людині.

Зв'язок між творами «Двійник» Ф. Достоевського і «Записки божевільного» М. Гоголя проявляється на ідейно-тематичному, образному, сюжетному, мовному рівнях. Детальний опис процесу безумства в «Двійнику» подібний до зображення аналогічного процесу в «Записках божевільного» М. Гоголя.

«Записки божевільного» М. В. Гоголя входять до складу «петербурзьких повістей», являють собою новаторське явище в літературному процесі 1830-х років. «Записки божевільного» спочатку задумувались як «Записки божевільного музиканта», але потім музиканта змінив чиновник, а автор таким чином надав проблемі безумства соціальну забарвленість.

М. Гоголь поєднав тему безумства, яка є однією з головних у творі, з соціальною тематикою «петербурзького циклу»: тема Петербурга, маленької людини. Митець розкрив різні грані російського буття: Петербург, департамент, будинок «його превосходительства», квартира чиновника, лікарня для душевнохворих – і на всіх цих рівнях побачив абсурд.

У «Записках божевільного» безумство традиційно розглядалося у соціальному аспекті як відображення ненормального устрою суспільства. На перший план виходило не особисте безумство Поприщина, а безумство світу, що його оточує [18, с. 95].

Автора твору безумство цікавило не тільки як соціальна хвороба сучасного йому суспільства, у якому людина перетворюється на «нуль» і ступінь цінності особистості визначається соціальним статусом, але і як патологічний стан психіки. У сучасному літературознавстві існує думка, що в «Записках божевільного» «клінічно точно зображено зародження та розвиток шизофренічного марення» [34, с. 187].

У структурі повісті умовно виділені три етапи та фінал [18, с. 101]. Перший етап – анамнез (жовтня 3 – листопада 12). Уже в першому записі проявляються ознаки душевного розладу героя: вираженою є манія переслідування – герой боїться, що начальник відділення заздрить йому, бо він сидить у «кабінеті директора» та загострює «пір'я для його превосходительства» [10, с. 153-154]; про початок психічного захворювання героя свідчить метушливість поведінки, дріб'язкові подробиці в оповіданні та гіпертрофія власного «я» («Я прокинувся вранці доволі пізно; я запитав, котра година; я поспішив швидше одягнутися. Зізнаюся, я б зовсім не пішов до департаменту...» [10, с. 153]). Усе це дозволяє припустити, що вже на початку твору герой був не при своєму розумі.

Імпульсом для поглиблення психічного розладу стає догана начальника відділення: «...подумай тільки, що ти? Ти ж нуль, більше нічого» [10, с. 157]. Поприщин, зачеплений цими словами, намагається пояснити їх заздрістю начальника. У міру наростання безумства, його дії виглядають більш дивними в очах оточуючих: за безумного його сприймає дівчина, яка стає свідком викрадення листів Меджі. Однак, на першому етапі розвитку психічного розладу героя є очевидні симптоми, але не має ще конкретно вираженої хвороби. Опис автором симптомів безумства героя відповідає вказаним пізніше у спеціальній літературі ознакам мономанії. Як і мономан, герой, одержимий манією величчя, залишається незадоволеним через неможливість реалізації амбіцій. Але по-

ступово у хворій уяві героя відбувається заміщення реального, об'єктивного світу уявним, суб'єктивним: Поприщин модулює світ, в якому міг би відчувати себе значимим.

Другий етап – поглиблення хвороби (листопада 13 – грудень 8). У листах від 13 листопада відображено читання героєм листів Меджі, з яких він дізнається, що Софі кохає камер-юнкера, а Поприщина вважає смішним. На це герой реагує емоційно, що відображається на мовному рівні тексту: «Брешеш ти, проклятий песику. Яка мерзенна мова!» [10, с. 164]. Листи Меджі спонукають героя до переосмислення критеріїв оцінки особистості. «Що з того, що він камер-юнкер. У нього ніс не з золота зроблений, а як у мене, як у всіх», – каже герой [10, с. 164]. У свідомості героя відбувається «вибух», спричинений відкриттям деякої істини про себе. Роздуми героя про своє місце в суспільстві, про іспанські справи дозволяють йому зробити висновок, що зниклий король Іспанії – це він: «Цей король я» [10, с. 166]. У розладнаній свідомості Поприщина колективна картина світу заміщується приватною, як наслідок, відбувається «втрата зв'язку з об'єктивним світом» [3, с. 44].

Третій етап – розвиток хвороби («Рік 2000 квітня 43 число» – «Число 25»). У записі від «року 2000 квітня 43 числа» герой виголошує себе королем Іспанії Фердинантом VII, а вже від «Февруарія тридцятого» виявляється у божевільні, яку сприймає за королівський двір (лікаря сприймає за державного канцлера, тілесні покарання – за «лицарський звичай»). Зображення божевільні вводить у твір апокаліптичний початок і асоціюється з пеклом. У божевільні у створений ним світ знову втручається реальність, яку герой сприймає як щось чуже, дивне. Вважаючи себе королем, герой не думає про власні проблеми, його турбують державні справи, доля Місяця.

Наростання хвороби Поприщина можна простежити за датуванням записів: «Мартобря 86 числа», «Ніякого числа», «Февруарій тридцятий» [10, с. 166, 168, 169]. Ці зміни календаря є «міметичним відображенням його безумства», вони символізують перехід героя до іншого світу [39, с. 614].

Фінал – епіграф («Чи 34 сло Мц гдао. Лютий 349»). Тут безумство героя досягає свого апогею. Датування та зміст записів, з медичної точки зору, представляють собою класичний зразок шизофренічного марення: «незрозумілого, без логічних підстав, що виникає на ґрунті переживань особливого значення» [30, с. 196]. Грунтуючись на думці психіатрів, деякі гоголезнавці стверджують, що у фіналі повісті герой зображується у хвилину душевного просвітлення, і в такому стані йому відкривається вища істина [18, с. 103]. «У найвищу хвилину безумства Поприщина осягає думка про власну співпричетність до вселенського горя, долі усього гнаного людства», – відзначає М. І. Якушин [42, с. 194]. Однак, на думку О. Юскевич, говорити про просвітлення героя можна лише умовно. Герой і у фіналі твору залишається хворим, про що свідчить його остання фраза: «Чи знаєте, що у алжирського вельможі під самим носом шишка?» [11, с. 172], цим самим «забиваючи осиковий кілок у спробу самосвідомості гоголівської людини» [5, с. 57]. Високий гуманістичний пафос фіналу твору обумовлений тим, що тут під маскою безумця Поприщина ховається сам М. Гоголь.

Безумство у творі тематизується: воно стає відправною точкою в розвитку нарративу твору та набуває підвищеної значимості для розуміння змісту тексту. Тематизація безумства пов'язана з розширенням змісту даного поняття: безумство як психічне захворювання – безумство як своєрідне світобачення – безумство як основоположний принцип організації соціуму та світу людських взаємовідносин. Безумство, не перестаючи бути метафорою, набуває стійкого значення психічного захворювання.

У творі відбувається й онтологізація безумства, яка виступає у якості одного із способів існування людини у світі, вказує на глибинний взаємозв'язок буття світу та буття людини. У «Записках божевільного» розкривається «природа переживання особистості свого світу та самого себе», досліджується «момент переходу від нормального способу буття у світі до психотичного» [17, с. 19]. Головний герой Поприщин втрачає розум, коли не в змозі прийняти оточуючу його реальність, в якій він «нуль, більше нічого» [10, с. 157]. У такому випадку його безумство може розглядатися як «компенсаторна мрійлива модифікація реального побуту». Втеча від реальності в безумство для

Поприщина означає можливість жити в створюваному ним самим світі, де він – центральна фігура, що встановлює свій власний світопорядок. Однак безумство героя – «кшталт смерті», бо є «одним із видів вигнання, витіснення за межі життя» [29, с. 329]. Для суспільства безумний перестає існувати як повноправний член, фактично вмирає. Бачимо, що безумство є за своєю суттю онтологічно суперечливим: у ньому поєднується буття – створення безумним власної моделі світу та небуття – соціальна смерть безумного.

Безумство мотивується не тільки соціально, як наслідок нереалізованих Поприщиним надій на успішну кар'єру, а й психологічно – як результат нерозділеного кохання героя до генеральської доньки Софі.

При всій специфіці реалізації, тема безумства у творі пов'язана з «високим» романтичним безумством і може бути адекватно осмислена лише у співвіднесенні з ним. Але у творі відбулося зниження «високого» романтичного героя-безумця та, відповідно, зниження «високого» безумства [18, с. 98]. «Особисте безумство героя у творі обертається на безумство колективне – безумство соціальних порядків і ненадійність ідеологічних конвенцій» [3, с. 265].

Слід зазначити, що у творі зберігається характерне для романтичної традиції уявлення про безумство як про істинне знання, що дозволяє автору вкласти в уста героя соціальну критику. Поприщин у своєму безумстві, подібно до романтичного героя-безумця, отримує своєрідну свободу у своїх діях, думках, словах. Відбувається «очищення розуму» [6, с. 69] героя від умовностей і забобонів. Так, вважаючи себе королем, він вивільняється від посади титулярного радника: звільняється від принизливого підлабузництва, притаманного, службовцям департаменту; нарешті, позбувається почуття боязкості перед «її величністю» Софі. З цієї позиції безумство героя – «трагічна спроба вирватися за тісні межі свого страхітливого існування» [32, с. 94]. Трагізм цієї спроби полягає в тому, що звільнення героя далеко не повне: навіть у безумстві цінність людської особистості він співвідносить з її становищем на соціально-ієрархічних сходах, тому і проголошує себе королем. Цим «високе» романтичне безумство відрізняється від безумства героя.

У рамках романтичної традиції у творі М. В. Гоголя актуалізується розуміння безумства як переходу героя в інший простір. На думку психологів і психіатрів, М. В. Гоголь не ставив перед собою мету описати безумство чиновника. Під прикриттям «Записок божевільного» він описав убогство устоїв і духовності чиновницького та світського середовища, життя маленької людини.

У повісті є ряд образів, які важливі для розуміння теми безумства та виконують функцію атрибутів інфернального простору. Це образи собаки та жінки, які співвідносяться з образом біса та відповідають міфологічній традиції. Новаторством М. Гоголя в осмисленні цих образів є включення їх у контекст соціальної проблематики, а також постійна гра їхнім змістом.

Отже, «Записки божевільного» стають актом самопізнання героя. Щоденник Поприщина має сповідальний характер, занурює читача до глибин душі героя та фіксує ті факти, які важливі для прозріння, а потім і остаточного безумства героя. Характером безумства чиновника Поприщина вважається манія величчя. Систематизоване марення героя повісті носить параноїдальний характер.

Головною характеристикою теми безумства у творі є неоднозначність її осмислення, обумовлена належністю твору М. В. Гоголя до «нечистої культури» (термін Ф. П. Федорова) пізнього романтизму, для якої притаманним є синтез романтичних і реалістичних принципів. З одного боку, тема безумства у творі пов'язана з високим романтичним безумством і сприймається як «залучення до традиції романтичних геніальних безумців» [33, с. 87]. З іншого боку, романтичне трактування безумства у творі переосмислено: якщо у романтиків безумство – метафора мудрості та свободи, знак духовної обраності, то безумство в «Записках божевільного» – це психічне захворювання героя, яке призводить до повного руйнування психіки. М. Гоголь, на відміну від своїх попередників, акцентує увагу на соціальному аспекті теми безумства, що можна розглядати як реалістичний імпульс.

Таким чином, М. Гоголь знаходиться на межі між романтизмом і реалізмом. Синкретичний характер його художнього дару обумовлює специфіку інтерпретації теми безумства. Безумство розгля-

дається і в метафоричному плані (як хвороба соціуму), і у прямому (як психічне захворювання) та виступає у якості художнього прийому, який сприяє розкриттю недоліків суспільного устрою. Безумство осмислюється з опорою на романтичну традицію і свідчить про прорив автора до реалістичної проблематики. Особливості інтерпретації теми безумства дозволяють стверджувати, що перед нами перехідний текст, для якого характерна «мерехтлива поетика»: гра традиційними, старими змістами у творі поєднується з прогностичним схопленням, вгадуванням нових смислів. Автор пропонує інтерпретацію безумства як симптому ненормальної організації суспільства і як психічного захворювання.

Безумство у творі – темна, ірраціональна сила, непідвласна поясненням, яка приносить людині нещастя та веде до руйнування психіки. У «Записках божевільного» М. В. Гоголя герой вперше стає суб'єктом і починає говорити від власного імені. Він є безумним не в порівнянні з кимось, а сам по собі. Він відмовляється від ролі страждальної фігури – жертви соціуму і переробляє навколишній світ за власною міркою, досягнувши повноти людської екзистенції, перетворюється із безмовного об'єкта спостереження в спостерігача та відкриває в інших спільнородову людську сутність. У творі відбувається відкриття екзистенціального аспекту проблематики безумства.

Безумство Голядкіна являє собою його прижиттєвий перехід в інфернальний світ, головною прикметою і одночасно породженням якого є його демонічний двійник, близький за виконуваною в тексті функцією архаїчного трікстера. Ф. Достоєвський загострює увагу на соціальному аспекті проблеми двійництва, показує «зв'язок між фантастичним у романтичній традиції і психопатологією» [12, с. 59], чого раніше не було. Образ двійника неоднозначний, так як письменник не дає відповіді на питання, що ж таке двійник – реальність чи галюцинація. У цьому, на думку О. Іоскевич, виявляється специфіка розуміння Ф. Достоєвським феномена безумства як загадкового, непізнаного явища [18, с. 127].

У «Двійнику» з точністю зображений процес наростання безумства Голядкіна. У Голядкіна бачимо ясно виражену манію переслідування; йому властива загострена нерішучість і суперечливість прагнень, дій і слів. Словом, у повісті дана клінічна картина душевного розладу, який сучасна наука називає шизофренію.

У «Двійнику» безумство стає матеріалом, що дозволяє найбільш повно здійснити ідеал соціальної свободи. Ф. Достоєвський відкриває проблему екзистенціальної концепції ескапізму, розглядаючи її як спосіб набуття я-екзистенції і реалізуючи в нарративі безумства стратегію набуття екзистенціальної свободи. Герой – знаходить свою екзистенцію, як безумець отримує повну свободу від соціальної залежності.

М. Гоголь в «Записках божевільного» розвиває концепцію безумства як способу здійснення соціального ідеалу. Поприщин М. Гоголя, герой-безумець, який хоче знайти собі місце в соціумі і отримує його, перетворюючись у маренні в іспанського короля. Голядкін Ф. Достоєвського, навпаки, намагається піти від соціуму, який тіснить, тисне, оточує його, розглядає його з усіх боків.

Специфіка інтерпретації теми безумства в творах полягає в багатогранності. Безумство героїв може розглядатися у філософському аспекті – як ознака непізнаності людини і світу в цілому; в соціальному аспекті – як засноване на нівелюванні особистості заміщення одного індивіда іншим; в етичному аспекті – як результат морального падіння героя; в міфопоетичному аспекті – як переміщення персонажа з реального світу в потойбічний світ – світ хвороби, соціальної смерті; в медичному аспекті – як захворювання психіки. Багатозначність безумства покликана підкреслити принципіву непізнаність цього феномена, що є відображенням непізнаності світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белинский В.Г. О русской повести и повестях Гоголя / В. Г. Белинский. О классиках русской литературы. – М., 1950. – С. 257–280.
2. Белый А. Мастерство Гоголя / А. Белый. – М. : МАЛП, 1996.
3. Богданов К.А. Врачи, пациенты, читатели: Патографические тексты русской культуры XVII–XIX веков / К.А. Богданов. – М. : ОГИ, 2005. – 504 с.

4. Бочаров С.Г. Петербургское безумие / С.Г. Бочаров // Пушкинский сборник / сост. И. Лоцилов, И. Сурат. – М., 2005. – С. 305–317.
5. Бочаров С.Г. Переход от Гоголя к Достоевскому / С.Г. Бочаров // Смена литературных стилей. – М., 1974. – С. 45–69.
6. Вайскопф М. Сюжет Гоголя / М. Вайскопф. – М. : Радикс, 1993. – 592 с.
7. Виноградов В.В. Стиль «Пиковой дамы» / Пушкин: Временник Пушкинской комиссии. – М.–Л., 1936, вып. 2. – С. 103.
8. Вольперт Л.И. Тема безумия в прозе Пушкина и Стендаля («Пиковая дама» и «Красное и черное») / Л.И. Вольперт. Пушкин и русская литература. – Рига, 1986. – С. 46–59.
9. Гиппиус В. Гоголь / В. Гиппиус; В. Зеньковский, Н.В. Гоголь / В. Зеньковский. – СПб. : Логос, 1994. – 344 с.
10. Гоголь Н.В. Записки сумасшедшего / Н. В. Гоголь // Собрание сочинений. В 7 т. – М., 1984. – Т. 3. – С. 153–172.
11. Гоголь Н.В. Письмо И.И. Дмитриеву / Н.В. Гоголь // Собрание сочинений В 7 т. – М., 1986. – Т. 7. – С. 77–78.
12. Джоунс М.В. «Двойник»: идея «Двойника» Достоевского / М.В. Джоунс. Достоевский после Бахтина. Исследование фантастического реализма Достоевского. – СПб. : Академический проект, 1998. – С. 57–83.
13. Днепров В. Идеи, страсти, поступки: Из художественного опыта Достоевского / В. Днепров. – Л. : Сов. писатель, 1978. – 382 с.
14. Достоевский Ф.М. Двойник / Ф.М. Достоевский / Полн. собр. соч. В 30 т. – Л., 1972. – Т. 1. – С. 109–229.
15. Достоевский Ф.М. Письма. – М., 1959, Т. IV. – 178 с.
16. Захаров В.Н. Система жанров Достоевского: Типология и поэтика / В.Н. Захаров. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1985. – 208 с.
17. Зимина М.А. Дискурс безумия в исторической динамике русской литературы от романтизма к реализму: автореф. дис. канд. филолог. наук / М.А. Зимина. – Барнаул, 2007. – 22 с.
18. Иоскевич О.А. На пути к «Безумному» нарративу: (безумие в русской прозе первой половины XIX века) / О.А. Иоскевич : монография. Учреждение образования ГрДУ імя Янкі Купалі. – Гродно, 2009. – 161 с.
19. Коробова М.М. Двойник – семантический неологизм Достоевского? / М.М. Коробова // Русская речь. – 2001. – № 5. – С. 26–35.
20. Лахманн Р. Демонтаж красноречия. Риторическая традиция и понятие поэтического [пер. Е. Аккерман и Ф. Поля] / Р. Лахманн. – СПб. : Академический проект, 2001. – 368 с.
21. Ломагина М.Ф. Проблема автора в ранних произведениях Достоевского: автореф. дис. канд. филолог. наук / М.Ф. Ломагина. – М., 1972. – 16 с.
22. Лотман Ю.М. Три заметки о Пушкине / Ю.М. Лотман // Изб. ст. : в 3 т. – Таллин, 1993. Т. 3. – С. 396–405.
23. Лукин В.А. Имя собственное – ключ к истолкованию текста (Анализ повести Н.В. Гоголя «Записки сумасшедшего») / В.А. Лукин // Русский язык в школе. – 1998. – № 1. – С. 63–69.
24. Манн Ю.В. О гротеске в литературе / Ю.В. Манн. – М. : Сов. писатель, 1966. – 184 с.
25. Маркович В. Петербургские повести Н.В. Гоголя / В. Маркович. – Л.: Худ. лит., 1989. – 208 с.
26. Меднис Н. Тема безумия в произведениях второй болдинской осени / Н. Меднис // Пушкинский сборник / сост. И. Лоцилов, И. Сурат. – М., 2005. – С. 300–304.
27. Мелетинский Е.М. О происхождении литературно-мифологических сюжетных архетипов / Е.М. Мелетинский // Литературные архетипы и универсалии / под ред. Е.М. Мелетинского. – М., 2001. – С. 73–149.
28. Панченко А.М. Смех как зрелище / Д.С. Лихачев, А.М. Панченко, Н.В. Поньрко. Смех в Древней Руси. – Л., 1984. – С. 72–153.
29. Пумпянский Л.В. Гоголь / Л.В. Пумпянский // Классическая традиция: Собрание трудов по истории русской литературы. – М., 2000. – С. 257–342.
30. Рыбальский М.И. Бред / М.И. Рыбальский. – М. : Медицина, 2002. – 368 с.
31. Симидзу Т. Двойники Раскольникова и Ивана Карамазова / Т. Симидзу // XXI век глазами Достоевского: перспективы человечества: материалы Междунар. конф. (Токио, 22–23 авг. 2000 г., университет Тиба). – М., 2002. – С. 214–220.
32. Скуратовский В. На пороге как бы двойного бытия (из наблюдений над мирами Гоголя) / В. Скуратовский. Гоголеведческие студии: сб.ст. / отв. ред. П.В. Михед. – Нежин, 1997. – Вып. 2. – С. 64–102.
33. Смирнов А.С. Контрапункт в петербургских повестях Н.В. Гоголя / А.С. Смирнов // Вестник ГрГУ. – Серия 1. – 1999. – № 1. – С. 86–90.
34. Соколов Б.В. Гоголь: Энциклопедия / Б.В. Соколов. – М., 2003. – С. 187.

35. Табориская Е.М. Своеобразие решения темы безумия в произведениях Пушкина 1833 года / Е.М. Табориская // Пушкинские чтения в Тарту : тезисы докладов. Таллин : Изд-во Тарт. ун та, 1987. – С. 26–30.
36. Топоров В.Н. Петербург и «Петербургский текст русской литературы» / В.Н. Топоров. Миф. Ритуал. Символ. Образ. – М., 1995. – С. 259–367.
37. Тороп П. Поэтика чужого слова / П. Тороп. Достоевский: история и идеология. – Тарту, 1997. – С. 125–153.
38. Успенский Б.А. Дуалистический характер русской средневековой культуры (на материале «Хождения за три моря Афанасия Никитина») / Б.А. Успенский. Избранные труды : в 2 т. – М., 1994. – Т. 1: Семиотика истории, семиотика культуры. – С. 254–297.
39. Фарыно Е. Введение в литературоведение : учеб. пособ. / Е. Фарыно. – СПб. : РГПУ им А. И. Герцена, 2004. – 639 с.
40. Фрейденберг О.М. Поэтика сюжета и жанра / О.М. Фрейденберг. – М. : Лабиринт, 1997. – 448 с.
41. Эткинд Е.Г. «Внутренний человек» и внешняя речь: Очерки психопоэтики русской литературы XVIII–XIX вв. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 448 с.
42. Якушин Н.И. Русская литература XIX века (первая половина) : учеб. пособие [для студ. высш. учеб. заведений] / Н. И. Якушин. – М. : ВЛАДОС, 2001. – 256 с.

А.Н. Васильева. Экзистенциальная концепция эскапизма в произведениях «Двойник» Ф. Достоевского и «Записки сумасшедшего» Н. Гоголя. – Статья.

Аннотация. В статье ставится задача рассмотреть специфику интерпретации темы безумия в данных произведениях. В результате анализа автор доказывает, что у феномен безумия, который описывает Ф. Достоевский, – это воплощение темных иррациональных сил, которые несут человеку гибель, это духовная смерть героя без надежды на воскресение. Герой «Записок сумасшедшего» Поприщин в своем безумии «не исчерпан до конца»: он может «вырваться из безумия в поэзию, в полет над миром». Безумие героев рассматривается в философском, социальном, этическом, мифопоэтическом, медицинском аспектах.

Ключевые слова: безумие, эскапизм, психодинамика, я-экзистенция, шизофрения, мономания.

Anastasia N. Vasilieva. The Existential Concept of Escapism in the Works of F. Dostoevsky «The Double» and «Diary of a Madman» by Nikolay Gogol. – Article.

Summary. This article seeks to examine the specificity of the interpretation of the theme of madness in the works. As a result of analysis, the author proves that in F. Dostoevsky work madness – is the embodiment of the dark irrational forces that carry the death of a person, a spiritual hero's death with no hope of resurrection. The hero of «Diary of a Madman» Poprischin in his madness «is not exhausted until the end», he can «escape from the madness of poetry, flying over the world» Madness of the characters is seen in the philosophical, social, ethical, mifopoeticheskogo, medical aspects.

Key words: madness, escapism, psychodynamics, I-existence, schizophrenia, monomania.

УДК 130.8

А.О. Васюріна,
кандидат філософських наук, доцент,
Українська академія банківської справи,
м. Суми, Україна

ЗАСТІЛЬНА БЕСІДА В СИСТЕМІ “РОЗВАЖАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ” РИМУ

Анотація. Аналізується занепад такого жанра риторики, як застільна бесіда в добу Рима, що було обумовлено кризою політичних інститутів держави.

Ключові слова: красномовство, застільна бесіда, бенкет, ритор, вірші, Гомер, орґії.